

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
22 ΜΑΪΟΥ 2013
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1 Το ποίημα Κρητικός είναι έντονα επηρεασμένο από το ρεύμα του ευρωπαϊκού ρομαντισμού. Τρία χαρακτηριστικά αυτού του ρεύματος που υπάρχουν στο συγκεκριμένο απόσπασμα είναι το μεταφυσικό στοιχείο, η αγάπη για την πατρίδα και η εξιδανίκευση του έρωτα.

Το **μεταφυσικό στοιχείο** εντοπίζεται στους στ. 44-49, στους οποίους ο αφηγητής προσπαθεί να περιγράψει τον απόκοσμο ήχο. Εκφράζει την αδυναμία του να βρει ένα παρόμοιο άκουσμα («ίσως ... μοιάζει»). Αναφέρει ότι δεν υπήρχε στη γη ανάλογος ήχος, επομένως ήταν υπερφυσικός. Δεν είχε λόγια ή δεν μπορούσε να περιγραφεί με λόγια από τον ήρωα, δε δημιουργούσε αντίλαλο και ούτε μπορούσε να προσδιοριστεί αν η πηγή προέλευσής του βρισκόταν κάπου κοντά ή μακριά. Ο ήχος εμφανίζεται πολλαπλασιασμένος – ή τουλάχιστον έτσι τον αντιλαμβάνεται ο ήρωας – (ήχος-ήχοι) και χαρακτηρίζεται ανεκδιήγητος, για να δηλωθεί ότι είναι ανεκλάλητος, άρρητος, εξωανθρώπινος.

Η **αγάπη για την πατρίδα** εντοπίζεται πιο έντονα στην τρίτη αποφαιτική εικόνα (στ. 35-42). Ο ήρωας στην προσπάθειά του να αποδώσει την πραγματική φύση του ήχου φέρνει με πόνο και νοσταλγία στο νου του την πατρίδα του. Ο πόνος της ψυχής που τον οδήγησε στον Ψηλορείτη οφειλόταν στο ότι το νησί του ήταν σκλαβωμένο. Τότε, συγκινημένος, απευθυνόταν και καλούσε την πατρίδα του να ήταν κάποια θεά νιώθοντας τη ζωντανή παρουσία της δίπλα του να υποφέρει και να πολεμά («ω θεικιά ... Πατρίδα!», στ. 40). Μάλιστα, ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος έχει χαρακτηρίσει το συγκεκριμένο στίχο ως «τον εθνικότερο και πατριωτικότερο δεκαπεντασύλλαβο που υπάρχει στη νεότερη ποίησή μας». Αισθανόμενος τον πόνο της πατρίδας του για τη σκλαβιά αλλά και περήφανος γι' αυτήν ο Κρητικός απλώνει κλαίγοντας προς το μέρος της τα χέρια του «με καμάρι». Τότε στα μάτια του η άγνη γη και το ξερό τοπίο μεταμορφώνονται μυστικά στην απόλυτη ομορφιά, το πιο ταπεινό και το πιο ασήμαντο στοιχείο της γινόταν ωραίο στα μάτια του («καλή ... χορτάρι», στ.42). Εναλλακτικά, η αγάπη του ήρωα για την πατρίδα εμφανίζεται και στο στ. 29 («Δεν είν' αηδονιά... λαλιά του»), στον οποίο ο ήχος συγκρίνεται με το γλυκό τραγούδι ενός κρητικού αηδονιού. Η ακουστική αυτή εικόνα πηγάζει από το χώρο των αναμνήσεων του Κρητικού και φανερώνει τη νοσταλγία για την ιδιαίτερη πατρίδα του.

Η **εξιδανίκευση του έρωτα** συναντάται στο στ. 50 («Μόλις είν' έτσι δυνατός ο Έρωτας...»). ο ήρωας προσπαθώντας να παρουσιάσει παραστατικά την ακατάβλητη δύναμη του ήχου τον συγκρίνει με τη δύναμη του έρωτα. Γράφοντας τη λέξη έρωτας με κεφαλαίο γράμμα («Έρωτας») τονίζει ότι είναι η μία από τις δυνάμεις που εξουσιάζουν την ανθρώπινη μοίρα και δίνει έμφαση στη μαγευτική, μαγνητική και καθηλωτική δύναμή του από την οποία είναι αδύνατον κανείς να ξεφύγει. Εναλλακτικά, θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε την εξιδανίκευση του έρωτα στην πρώτη αποφαιτική εικόνα (στ. 25-28) όπου γίνεται αναφορά στο γλυκό ερωτικό τραγούδι μιας νεαρής κοπέλας, που τραγουδά τον έρωτά της μέσα στο ειδυλλιακό τοπίο ενός θαλερού δάσους. Αποδέκτης γίνεται η φύση, η οποία λόγω του ερωτικού αυτού ακούσματος αποκτά μία μαγευτική διάσταση και γίνεται συνώνυμο της απόλυτης ομορφιάς.

B1 Στους στ. 25-28 ο απόκοσμος ήχος, που καθηλώνει τον ήρωα, αντιπαραβάλλεται με το γλυκό ερωτικό τραγούδι νεαρής κοπέλας, η οποία το δειλινό, όταν βγαίνει η σελήνη και κάτω από τη λάμψη της θολώνουν τα νερά (φράση που ο Σολωμός επαναλαμβάνει και στους «*Ελεύθερος Πολιορκημένους*»), τραγουδάει για τον έρωτά της μέσα στο ειδυλλιακό τοπίο ενός θαλαρού δάσους. Αποδέκτες του περιπαθούς αυτού τραγουδιού γίνονται η βρύση και τα στοιχεία της φύσης, δέντρα και λουλούδια. Η όλη εικόνα, οπτική, ακουστική, αλλά και με χαρακτηριστικά οσφρητικά (το λουλούδι που ανοίγει) και κίνησης ταυτόχρονα (το δέντρο που λυγίζει) αποτυπώνει ένα μαγευτικό φυσικό τοπίο, συνώνυμο κάθε ομορφιάς. Ο λυρισμός της εικόνας ενισχύεται από το εμφατικό πολυσύνδετο των στ. 26-27 και το χιαστό του στ. 28.

Στην τρίτη προσπάθεια του Κρητικού να αποδώσει την πραγματική φύση του ήχου φέρνει με πόνο και νοσταλγία στο νου του την πατρίδα του (στ. 35-42). Θυμάται λοιπόν τους γλυκούς ήχους που άκουγε από το φιαμπόλι, τον αυλό δηλαδή, όταν ο ίδιος ανέβαινε μόνος στις κορυφές του Ψηλορείτη, σδηγημένος εκεί από τον πόνο. Κάτω από το λαμπρό φως του ήλιου έβλεπε να φωτίζονται όλα τα προσωποποιημένα στοιχεία του τοπίου, τα βουνά, οι κάμποι και η θάλασσα και τότε συνταράσσονταν από την ελπίδα και τον πόθο της Ελευθερίας. Τότε στα μάτια του η άγνη γη και το ξερό τοπίο μεταμορφώνονταν μυστικά στην απόλυτη ομορφιά, η αγάπη για την πατρίδα του την έκανε «καλή», το πιο ταπεινό και ασήμαντο στοιχείο της γινόταν ωραίο. Η απαραίτητη προϋπόθεση για τη μεταμόρφωση αυτή ήταν ο ερχομός της Ελευθερίας.

Και οι δύο αυτές εικόνες προβάλλουν την ομορφιά της φύσης σε διαφορετικές στιγμές της ημέρας, η πρώτη κατά το δειλινό και η άλλη κατά τις πρωινές-μεσημεριανές ώρες. Ταυτόχρονα αντιστοιχούν και σε διαφορετικές ιδέες, η πρώτη στην ιδέα του έρωτα και η άλλη σε αυτή της ελευθερίας της πατρίδας. Ο Κρητικός, όπως και κάθε άνθρωπος, απέναντι σε αυτή τη φυσική ομορφιά αισθάνεται μαγεμένος. Ο απόκοσμος όμως ήχος που τον συνεπαίρνει έχει ακόμη πιο καταλυτική επιβολή στον εσωτερικό του κόσμο. Οι εικόνες που αποτυπώνουν την ομορφιά της φύσης στην ουσία γίνονται συνώνυμες με την ομορφιά της ζωής, την οποία ο ήρωας στερείται έχοντας χάσει όλα τα αγαπημένα του πρόσωπα και την πατρίδα του. Όπως επισημαίνει και ο Ε. Γ. Καψωμένος «*η φύση λειτουργεί ως αρχέτυπο του κάλλους και του αγαθού*». Και πάλι όμως εμφανίζεται ως αντίμαχη δύναμη για τον ήρωα. Κι αυτό γιατί «*την ηθική θέληση του ανθρώπου που παλεύει έναν αγώνα χαμένο έρχεται να διαβρώσει το ακαταμάχητο κάλεσμα για ζωή και επίγεια ευδαιμονία που ακτινοβολεί η φύση. [...] Η επίδραση της φύσης στον Κρητικό [...] αφομοιώνει τον ήρωα, εξουδετερώνει το αγωνιστικό του πνεύμα με αποτέλεσμα ο ήρωας να χάσει τον αγώνα που αγωνίζεται*».

B2 Στην εικόνα των στίχων 29-34 ξεχωρίζουν η αποφαιτική παρομοίωση του στίχου 29 («δεν είναι αηδόνι κρητικό...»), η μεταφορά του στίχου 29 («σέρνει τη λαλιά του»), το χιαστό-αναδίπλωση του στίχου 32 («η θάλασσα πολύ μακριά, πολύ μακριά η πεδιάδα») και η προσωποποίηση του στίχου 34 («κι ακούει και αυτή και πέφτουν της τα ρόδα από τα χέρια»).

Στο στίχο 29 λανθάνει μια αποφαιτική παρομοίωση, εφόσον δε χρησιμοποιείται το «σαν» ή το «όπως», έτσι ώστε η μετάβαση από το μεταφορικό στο κυριολεκτικό επίπεδο έκφρασης να γίνεται σχεδόν αυτόματα. Με αυτή αποπειράται να συγκρίνει τον ήχο με το γλυκό τραγούδι του αηδονιού (μια εικόνα που πηγάζει από το χώρο

των αναμνήσεων του ήρωα δείχνοντας τη νοσταλγία για το νησί του). Επιδιώκοντας ο αφηγητής να προσδιορίσει την υφή του ήχου ακολουθεί την εις άτοπον απαγωγή (αναφέρει δηλαδή τι δεν ήταν αυτός ο ήχος).

Με τη μεταφορά του στίχου 29 το ποίημα αποκτά ζωντάνια και παραστατικότητα, ενώ παράλληλα δίνεται έμφαση στο κελάηδημα του αηδονιού και εξυμνείται η ομορφιά της φύσης, που είναι κάλεσμα ζωής.

Με τη χρήση του χιαστού-αναδίπλωσης στο στίχο 32 τονίζεται η έκταση που καταλαμβάνει το κελάηδημα, καθώς παρουσιάζεται να απλώνεται μακριά στη θάλασσα και στην πεδιάδα. Παράλληλα, αποτελεί στοιχείο λυρισμού, καθώς δίνει μουσικότητα και ρυθμό.

Η προσωποποίηση του στίχου 34 θυμίζει τον αντίστοιχο ομηρικό χαρακτηρισμό «ροδοδάκτυλος ηώς» μεταμορφώνοντας τη φύση σε έμψυχη οντότητα. Η προσωποποίηση της αυγής και η αναφορά στα ρόδα που πέφτουν από τα χέρια της φανερώνει τη δύναμη του ήχου και τη μαγεία που ασκεί ακόμα και στα άψυχα.

(Εναλλακτικά θα μπορούσε να αναφερθεί το πολυσύνδετο του στίχου 34 «κι ακούει κι αυτή και πέφτουν της τα ρόδα από τα χέρια», με το οποίο ενισχύεται η ρυθμική δύναμη του στίχου και προβάλλεται εντοχότερα η γλυκύτητα του ήχου).

Συμπερασματικά, η λειτουργία των σχημάτων λόγου είναι καταλυτική, καθώς μέσα από αυτά αναδεικνύεται η ποιητική τέχνη του Σολωμού. Με αυτά προβάλλονται οι λεπτοί στοχασμοί, αποκτά ρυθμό το έργο, κορυφώνεται ο λυρισμός, ζωντανεύουν οι εικόνες, προσδίδεται αμεσότητα και προκαλείται η συγκίνηση του αναγνώστη.

Γ1 Το τέλος της περιπέτειας δίνεται απότομα, συνοπτικά, χωρίς υπερβολές και συναισθηματικές εξάρσεις. Ο Κρητικός, μετά την εξαφάνιση και του ήχου καταφέρνει να φτάσει στη στεριά. Τι μεσολάβησε στην προσπάθειά του αυτή δεν αναφέρεται, άρα μπορούμε να κάνουμε λόγο για **αφηγηματικό κενό** πριν από τους δύο τελευταίους στίχους. Η αρχική χαρά του για την άφιξη στην ακρογιαλιά και την πεποίθηση πως ολοκλήρωσε με επιτυχία την προσπάθειά του έσβησε αμέσως διαπιστώνοντας το θάνατο της αγαπημένης του. Στο στ. 57 για μόνη μία φορά μέσα στο κείμενο η κοπέλα αποκαλείται «**αρραβωνιασμένη**», όχι όμως τελικά του ίδιου του Κρητικού αλλά του θανάτου. Ο «χάρος» λοιπόν διαδέχεται την πρόσκαιρη χαρά του ήρωα, έννοιες ηχητικά κοντινές αλλά **φανερά αντίθετες μεταξύ τους**.

Δεν υπάρχει κάποιο ξέσπασμα θρήνου του ήρωα, το οποίο θα φαινόταν παράταιρο προς την ατμόσφαιρα και την οικονομία της αφήγησης. Άλλωστε, ό,τι ήταν να ειπωθεί σχετικά με τα αισθήματα του Κρητικού για την αρραβωνιαστικιά του έχει ήδη προεξαγγελτικά δηλωθεί. Η ηρεμία και η γαλήνη στο λόγο του δείχνουν έναν άνθρωπο που η ψυχή του έχει γνωρίσει την πληρότητα και την αλήθεια της ζωής και χωρίς συναισθηματικές αμφιβολίες αναμένει τη δικαίωσή της στην αιωνιότητα.

Ο Κρητικός φτάνοντας στο ακρογιάλι βρίσκεται στον τόπο που αντίκριζε από μακριά στην αρχή της περιπέτειάς του. Πρόκειται για τον επίγειο τόπο της πραγματικότητας. Άρα, μπορούμε να πούμε ότι ανάμεσα στην αρχή και το τέλος του ποιήματος δημιουργείται **κυκλικό σχήμα**.

- Δ1. Ανάμεσα στα δύο προς εξέταση αποσπάσματα μπορούμε να εντοπίσουμε τις ακόλουθες ομοιότητες:

Και στα δύο κείμενα κυριαρχεί ένα ερωτικό ζευγάρι, Κρητικός – αρραβωνιαστικά και Ρηνούλα – Σωτήρης. Πρόκειται λοιπόν για κείμενα με ερωτικό και λυρικό χαρακτήρα, που είναι εμφανώς επηρεασμένα από το ρεύμα του ρομαντισμού. Και στις δύο περιπτώσεις είναι προφανές πως ο έρωτας εξιδανικεύεται. Για τον Κρητικό είναι η αιτία να αγωνιστεί με όλες του τις δυνάμεις για να φτάσει στην ακρογιαλιά και να σώσει την καλή του, ενώ η ψυχή της Ρηνούλας, όπως χαρακτηριστικά καταγράφεται, «έλιωνε βαθιά σαν το κερί, σβήνοντας σε μια γλάνκα πρωτογνώριστη».

Δεύτερη φανερή ομοιότητα είναι η αναφορά σε έναν ήχο, μία μελωδία που φαίνεται να κυριαρχεί ολοκληρωτικά στην ψυχή των δύο πρωταγωνιστικών προσώπων (στ. 51 «μ' άδραχνε όλη την ψυχή...» και «Κι η φωνή ... γιομίζοντας τη γη ... καρδιά της»). Η μελωδία διαθέτει κοινά χαρακτηριστικά, παρουσιάζεται απόκοσμη και μαγική και ασκεί καταλυτική επίδραση στους δύο ήρωες, οι οποίοι μαγεμένοι παραδίδονται απόλυτα σε αυτήν (στ. 44 «ίσως δεν σώζεται στη γη ήχος που να του μοιάζει», όπως και στ. 48 και 51-54, ενώ στο παράλληλο κείμενο «έμοιαζε με ένα χάδι ... κι απόκοσμο» «Κι η ψυχή της έλιωνε βαθιά ... να λιώσει»).

Μία τρίτη ομοιότητα είναι πως και οι δύο ήρωες εμφανίζονται βυθισμένοι σε μία παραδεισένια κατάσταση κι επανέρχονται – ξυπνούν στον κόσμο της σκληρής πραγματικότητας. Η μελωδία κυριαρχεί μέσα στην ψυχή της Ρηνούλας ολοκληρωτικά, την μεθά και είναι έτοιμη να την ακολουθήσει νιώθοντας την ανάγκη αυτή από τη νοσταλγία που χαρακτηρίζεται «απεγνωσμένη». Ξαφνικά ξυπνά από την ονειρική κατάσταση στην οποία βρισκόταν κι επανέρχεται στον κόσμο της πραγματικότητας, θυμίζοντας το «θέμα του Αδάμ» στον Κρητικό. Στο ποίημα του Σολωμού αντίστοιχα ο ήχος συνεπαίρνει τον ήρωα και κυριαρχεί απόλυτα στην ψυχή του, κάνοντάς τον να χάνει κάθε επαφή με το στόχο του. Αδυνατεί να αντισταθεί σε αυτόν, παραδίδεται και θέλει να τον ακολουθήσει. Φτάνει σε σημείο να επιθυμεί να αποχωριστεί η ψυχή του το σώμα του, άρα να εγκαταλείψει τα εγκόσμια. Μόνο όταν ο ήχος σταματά, είναι σαν να λύνονται τα μάγια της παραδεισένιας κατάστασης στην οποία βρισκόταν και σαν πρωτόπλαστος Αδάμ επανέρχεται ξαφνιασμένος στον κόσμο της πραγματικότητας ανακτώντας τις φυσικές του δυνάμεις (στ. 51-56).

Ως προς τις διαφορές σημειώνουμε τις ακόλουθες:

Η ουράνια μελωδία στον Κρητικό δεν μπορεί να προσδιοριστεί. Ο Κρητικός αποκλείει με την πρώτη αποφαστική παρομοίωση (στ. 25-28) την περίπτωση η μελωδία να συνιστά ανθρώπινη φωνή, ενώ στον στ. 45 και πάλι δίνει έμφαση στο ότι ο ήχος «δεν είναι λόγια». Αντίθετα, στο κείμενο του Λαπαθιώτη η μελωδία αποτελεί κράμα γνώριμων φωνών, μέσα στις οποίες η ηρωίδα διακρίνει τη φωνή του Σωτήρη, η οποία και τελικά επικρατεί σκεπάζοντας όλες τις άλλες («σαν ένα κόρο από γνώριμες φωνές ... Σωτήρη»).

Τέλος, μία δεύτερη αντίθεση αφορά την κατάληξη των δύο κειμένων. Στο τέλος του ποιήματος του Σολωμού δεν παρουσιάζεται καμία αντίδραση και συναισθηματική εκδήλωση του Κρητικού (στ. 57-58). Από την άλλη πλευρά στο δοθέν τέλος του αποσπάσματος του Λαπαθιώτη η Ρηνούλα ξυπνώντας από το όνειρό της ξεσπά κυριευμένη από τη νοσταλγία με ένα «σιγανό παράπονο πνιγμένο».